

Balder, Yudhisthira, Atys og Kyros

– en strukturkomparativistisk analyse med udgangspunkt i Georges Dumézil

MARIA KALLESTRUP LAURSEN

ABSTRACT: *The main basis of this article is Georges Dumézil's comparison of the Norse myth of Balder with the Indian epic Mahābhārata. Throughout this article, I have employed Dumézil's theory and method of comparative structuralism. This article presents a new, third parallel to the myth of Balder from the first book of Herodotus Kleio. Conclusively, this article demonstrates that the structure present in the myth of Balder and Mahābhārata (as well as in Kleio) does not primarily deal with an eschatology, but rather a dynastic crisis, in which a fixed set of elements is present. Among other things, these elements include three agents (the good, but sinful dynasty; the evil relative; the new ruler) along with a war over the regal dominion. This war results in the fall of the good dynasty and the evil relative, and the regain of the new ruler of his family's regal power.*

RESUME: *Udgangspunktet i denne artikel er taget i Georges Dumézils komparationer af den oldnordiske Baldermyte og det indiske epos Mahābhārata. Gennem artiklen har jeg anvendt Dumézils strukturkomparative teori og metode til at præsentere en ny og tredje parallel til Baldermyten fra Herodots første bog Kleio. Artiklen konkluderer, at den struktur, der er til stede i Baldermyten og Mahābhārata (og for så vidt også i Kleio), ikke primært tematiserer en eskatologi, men derimod en dynastisk krise, i hvilken nogle faste elementer gør sig gældende. Disse elementer udgøres blandt andet af tre agenter (den gode, men syndige herskerslægt, den onde slægtning og den nye konge) og af en krig om kongesædet. Krigen resulterer i herskerslægtens og den onde slægtningens fald og i den nye konges generobring af hans slægts kongesæde.*

KEYWORDS: *Georges Dumézil, Comparative structuralism, The myth of Balder, Mahābhārata, Kleio: Kroisos and Kyros*

I sin bog *De nordiske guder* har Georges Dumézil helliget et helt kapitel til den oldnordiske Baldermyte under overskriften "Verdensdramaet: Balder, Høder og Loke". På

meget overbevisende vis, hvis man vel at mærke accepterer præmisserne for hans indoeuropæiske strukturkomparationer, påviser han en tydelig sammenhæng mellem Baldermyten og hovedhistorien i det store indiske epos *Mahābhārata*. Jeg vil i denne artikel argumentere for, at Herodots fortælling fra hans første bog *Kleio* om Kroisos, Atys og Kyros udgør en tredje parallel.

Georges Dumézils strukturkomparativistiske teori og metode

Dumézils metode er udformet i forhold til det indoeuropæiske kildemateriale, han undersøger, og et af formålene er at finde frem til nogle strukturer, der er distinkte for indoeuropæisk ideologi. Dumézil bruger betegnelsen ideologi frem for eksempel dogmatik eller filosofi, fordi der er tale om tankestrukturer, der kan manifestere sig i forskellige kulturelle sammenhænge: for eksempel i religion, i store eper, i kastesystemer, i medicin og lignende (Jensen og Schjødt 1994, 46-50). På den måde kan Dumézil tillade sig at sammenligne kilder fra forskellige skriftlige genrer som religiøs og episk litteratur.

En af de vigtigste ideologier, som Dumézil fandt frem til via sine komparative studier, er den indoeuropæiske, trefunktionelle struktur, der består af en sondring mellem de tre følgende funktioner: 1) suveræniteten, der oftest er udspaltet i de to aspekter 'magi' og 'retten', 2) krigen og 3) frugtbarheden, mangfoldigheden eller lignende. Denne sondring kan optræde i forskellige sammenhænge, som nævnt ovenfor, men den skal optræde med minimum én repræsentant for hver funktion, da det ikke er den enkelte funktion i sig selv, der er karakteristisk for denne indoeuropæiske ideologi, men derimod selve sondringen i og tilstedeværelsen af netop disse tre funktioner (Jensen og Schjødt 1994, 47-54).

Udgangspunktet for Dumézils overordnede metode, der ikke altid bliver præsenteret lige klart, er helheder: "Die *Ganze* ist fast immer wichtiger als seine Teile, früher als seine Teile und in ihrer dauernden Erneuerung bemerkenswert konstant" (Dumézil 1959, 78). Derfor er det systemligheder (strukturen) og ikke enkeltligheder, Dumézil ønsker at sammenligne.

Baldermyten og *Mahābhārata*

Den udgave af Baldermyten, som Dumézil lægger til grund for sin komparation, henter han i henholdsvis *Snorres Edda* og *Den ældre Edda*, hvis beretninger om Balder i det store og hele stemmer overens. Saxos beretning om Balderus vil derfor ikke blive inddraget i denne artikel.

I kapitel 21 i *Gylfaginning* i *Snorres Edda* opstilles en slags karakteristik af Balder: Han er søn af Odin, og der er kun godt at fortælle om ham. Han er smuk, den klogeste

af aserne og den barmhjertigste, men ingen af hans domme kan overholdes (*Gylfaginning*, kapitel 21).

Kapitel 48 i *Gylfaginning* udgør hovedkilden til vores kendskab til Balders ulykkelige skæbne: Balder har ildevarslende drømme, hvorfor hans moder Frigg på foranledning af gudesamfundet får alle ting (elementerne og naturen) til at sværge på, at de ikke vil gøre Balder fortræd. Herefter morer aserne sig med at kaste ting mod Balder, for han tager ingen skade deraf. Loke finder dette langt fra fornøjeligt, og han narrer Frigg til at afsløre, at der er én ting, hun ikke tog ed af, nemlig den unge og undseelige mistelten. Loke får snart fingrene i dette planteskud og overtaler Balders blinde broder Høder, der ellers ikke har været i stand til at deltage i legen, til at kaste den mod Balder. Resultatet er katastrofalt. Balder dør: "Odin følte dette Tab saa meget stærkere, som han forstod bedre end de andre, hvor stort et Tab og Savn der havde ramt Aserne ved Balders Død" (efter Jónsson 1929, 67).

På Friggs opfordring ridder Odins søn Hermod til Hel og tilbyder løsepenge, mod at Balder må vende tilbage. Hel indvilliger på en betingelse: Alle ting i verden, levende og døde, skal begræde Balders død. Imens Hermod farer til Hel, finder Balders bålferd sted. Balders hustru Nanna dør af sorg og bliver lagt ved hans side, hvorpå skibet stikkes i brand. Da Hermod vender tilbage, bliver der straks sendt bud ud til hele verden om at græde for Balder, men der er én jættekvinde, Tøk, der nægter at græde. Snorre slutter kapitlet: "Man formoder, at det har været Loke Løvøssøn, der har voldet de største Ulykker blandt Aserne (efter Jónsson 1929, 69).

Kapitel 49 i *Gylfaginning* er en gennemgang af Lokes straf for sin medvirken i Balders drab: Han bliver bundet fast til tre sten med sin søns tarme. Gudinden Skade hænger en slange over hans hoved, hvis gift Lokes hustru dog opsamler i et kar. Den dag, ragnarok oprinder, vil Loke slippe fri. I kapitel 52 i *Gylfaginning* fortælles det, at Balder vil genopstå efter ragnarok og blive den nye verdens hersker.

Gudernes hævn over Høder kender vi ikke fra *Gylfaginning*, men fra nogle eddadigte (*Völuspá* og *Baldrs draumar*) og fra Snorres *Skáldskaparmál*: "Hur skall man kánneteckna Vale? Genom att kalla honom Odens och Rinds son, [...] Balders hämnande as, Höders fiende och bane" (efter Johansson og Malm 1997, 115).

I *Mahābhāratas* historie om Yudhisthira og hans brødre er den trefunktionelle sondring meget klar, primært fordi disse brøders biologiske gudedefædre kan fordeles på de tre funktioner: 1) Dharma er far til Yudhisthira, 2) Vayu er far til Bhima, og Indra er far til Arjuna og 3) de to tvillingeguder Nasatya er fædre til Nakula og Sahadeva (Dumézil 1969, 79). Den trefunktionelle sondring er svagere aftegnet i mytekomplekset om Balder og afspejler sig primært i ragnarok, hvor repræsentanter for de tre funktioner kæmper side om side mod Loke og de andre kaoskræfter (Dumézil 1969, 90).

I Dumézils komparation af Balders mord og Yudhisthiras 'kongemord'¹ er det primært repræsentanterne for førstefunktionens aspekter (magien og juraen) og den

1 Yudhisthira bliver ikke dræbt, men snydt således at han mister sin kongemagt.

inkarerede ondskab (der ikke indgår i det trefunktionelle skema), der går igen: Balder er en komprimering af Yudhisthira, der udsættes for et komplot, og dennes onkel Vidura, der kæmper for retfærdighed, og hvis rås anerkendes uden at blive fulgt. Man kunne sige, at Yudhisthira og Vidura er en udspaltning af Balder, idet de repræsenterer den samme gud, nemlig Dharma; men i forhold til den vediske religion, som har en høj autoritet hos Dumézil, repræsenterer Yudhisthira guden Mitra (retsguden par excellence) og Vidura guden Aryaman (en mindre suveræn retsgud). Høder svarer til Yudhisthiras anden onkel Dhritarashtra, der er blind, og som er delagtig i komplottet mod Yudhisthira (begge svarer til den i vedisk religion mindre suveræne, blinde retsgud Bhaga). I den 'nye verden' efter den store krig bliver Balder/Yudhisthira forsonet med Høder/Dhritarashtra. Odin svarer til Yudhisthiras far Pandu, idet Pandu svarer til den vediske gud Varuna, der er samme slags funktionsgud som Odin (begge repræsenterer førstefunktionens magikeraspekt). Loke svarer til Yudhisthiras fætter Duryodhana (historiernes inkarerede ondskab og heltenes store fjende) (Dumézil 1969, 60f, 84 og 91f). Det er altså ikke familierelationernes detaljer, der går igen i de to historier, idet for eksempel Høder er Balders bror, mens Dhritarashtra er Yudhisthiras onkel. Det er derimod de roller, personerne udspiller i forhold til hinanden i eposet, der går igen: Høder og Dhritarashtra er blinde og svage og bliver derfor udnyttet i Lokes/Duryodhanas komplot mod den gode helt. Men som jeg vil påvise senere, så er det ikke irrelevant, at der begge steder er tale om slægtninge.

Også de to historiers handlingsgange har samme struktur, men ikke de helt samme detaljer, hvilket ifølge Dumézil sandsynliggør, at der er tale om fælles oprindelse frem for lån. Yudhisthiras skæbne er kort fortalt (kursiv markerer paralleller til Baldermyten): Han er uovervindelig/*usårlig* i terningspil, men bliver udfordret af sin *onde* fætter Duryodhana, der ved hjælp af *magi* og sin alt for svage far, der er *blind*, vinder Yudhisthiras kongerige. Yudhisthira bliver derfor tvunget i *landflygtighed* sammen med sine fire brødre og deres fælles *kone*. Efter tretten år kræver Yudhisthira efter aftale med Duryodhana at få sit kongerige tilbage, men da Duryodhana nægter at overgive sin magt, udbryder der *krig* mellem de to fætre, og *resten af verden* vælger parti i denne strid. Pandusønnerne vinder, og Yudhisthira indsættes som konge og bliver den *ideelle regent* bistået af sine to onkler og sine brødre (Dumézil 1969, 81f).

Dumézils konklusion på denne komparation er, at hovedstrukturen i begge fortællinger har et fælles om ikke indoeuropæisk så i hvert fald indogermansk udspring i "en vidtspændende myte om verdens historie og skæbne, om forholdet mellem godt og ondt" (Dumézil 1969, 95). Begge historier afspejler med andre ord en eskatologi.

Udvidelser af Dumézils resultater af komparationen af Baldermyten og *Mahābhārata*

Dumézil gør ikke særlig meget ud af den del af Baldermyten, hvor Frigg får alle ting til at sværge på, at de ikke vil skade Balder, af frygt for at hans onde drømme skal gå

i opfyldelse. Efter min vurdering bør hendes forsøg på at afvende Balders ulykkelige skæbne imidlertid blive sidestillet med Viduras mange forsøg på at forpurre Duryodhanas onde planer i *Mahābhārata*. Dumézil lægger derimod vægt på den tætte forbindelse, der er mellem Vidura og Yudhisthira, idet den første er en inkarnation af Dharma og den anden er søn af Dharma, og han anser Balder for at være en komprimering af disse to (Dumézil 1969, 81-83).

Det forekommer dog værd at overveje, hvorvidt der kunne være en overensstemmelse mellem visse træk af Friggs og Viduras roller, da Frigg for mig at se er tilknyttet førstefunktionen ligesom Vidura. De er begge lavt rangeret; Frigg fordi hun er kvinde, Vidura fordi han er af blandet blod (søn af en slavinde), men samtidig er det dem, der drager omsorg for den gode helt. Dette lykkes et stykke tid, indtil den onde skæbne i form af Loke/Høder og Duryodhana/Dhritarashtra overvinder deres bestræbelser. Trods deres lavere rangering befinder Frigg og Vidura sig alligevel begge to på samme niveau som repræsentanten for førstefunktionens magiaspekt, idet Frigg er gift med Odin, og Vidura er bror til Pandu, der repræsenterer Varuna.

Først og fremmest er sammenligningen mellem Frigg og Vidura dog relevant, fordi det er Frigg og ikke Tyr (Mitras² skandinaviske parallel ifølge Dumézil) eller Balder selv, der tager ed af alle ting, hvilket må berettige, at hun bliver knyttet til førstefunktionens retsaspekt. Det er Frigg, der på vegne af hele gudesamfundet indgår en pagt med alle ting – en pagt der vel at mærke bliver overholdt – hvori alle ting lover ikke at skade Balder, men det er også Frigg, der begår den fejl at undlade at inddrage misteltenen i denne ellers perfekte pagt.

Som nævnt tidligere udgør Høder ifølge Dumézil en parallel til den blinde og mindre suveræne vediske retsgud Bhaga, der ifølge Jensen og Schjødt sørger for, at mennesket får sin tilmålte lod af tilværelsens goder i overensstemmelse med loven. Hvis rationalet er, at alle mennesker får en vis portion af goder i overensstemmelse med loven, kan dette være en forklaring på, hvorfor Balder skal dø: Balder synes at være den af guderne, der har flest goder i tilværelse – jævnfør *Gylfaginning* kapitel 21. Trods diverse foranstaltninger kan Balder derfor ikke undgå sin skæbne; han har opbrugt sin portion af livets goder.

Denne udlægning af Høder skal dog ikke forstås således, at han bevidst og med overlæg slår Balder ihjel. Høder skal i højere grad forstås som et symbol på den ligeligt fordelende skæbne, ligesom Dhritarashtra i *Mahābhārata*. Høder er ikke en skæbnegud i streng forstand; det hverv bliver varetaget af nornerne. Høder er derimod nærmere skæbnens redskab, men i en indogermansk kontekst afslører hans blindhed hans rolle i Balders død. For som Schjødt skriver i "Om Loke endnu engang", så ville Loke stadig kunne lokke Høder til at kaste misteltenen, selvom han var sende, for det er kun Frigg og Loke, der ved, at den kan slå Balder ihjel (Schjødt 1981, 71).

2 I den eftervediske religion har Dharma overtaget Mitras position som førstefunktionens retsgud.

Men hvis Høder skal forstås som skæbnens redskab, hvad så med Loke? Det er i hvert fald Loke og ikke Høder, der reagerer negativt på Balders begunstigeelse (i det konkrete tilfælde er det hans usårlighed, han ikke bryder sig om). Dette minder meget om rationalet bag et andet drab begået af Loke. I det indledende prosastykke til eddadigtet *Lokasenna* står der: "Stedet var meget fredshelligt. Gæsterne [aserne] priste højt Ægirs Tjenestefolk [Fimafeng og Elder]. Loke vilde ikke høre paa sligt og dræbte Fimafeng. Da rystede Aserne deres Skjolde og raabte vrede ord mod Loke og drev ham bort til Skoven, derpaa fortsatte de Gildet" (efter Larsen 1943, 132). Som i Baldermyten er scenen sat et fredshelligt sted. Et individ bliver prist af aserne.³ Dette bryder Loke sig ikke om, hvorfor han dræber dette begunstigede individ. Da der i *Lokasenna* imidlertid kun er tale om en tjener og ikke om Odins og Friggs søn, fester aserne videre, men først efter at de har udstødt Loke på grund af hans handling. Det er heller ikke dette tjenermord, der udløser Lokes straf i digtet, men derimod de verbale fornærmelser, han slynger ud mod aserne i tekstens lyriske passager.

I begge tilfælde (Balders og Fimafengs mord) er det altså Loke, der på grund af sin jalousi eller smålighed bliver årsag til, at de begunstigede får en kort skæbne. Eftersom begge drab ikke rigtig begrundes i teksterne med andet end, at Loke ikke bryder sig om oprinnene, og eftersom Loke ifølge Jens Peter Schjødt ikke rigtig synes at handle ondt eller at ville det onde ud fra nogen overordnet motivation, så kan også Loke betragtes som skæbnens redskab, eller som Schjødt udtrykker det: "det redskab, som skæbnen betjener sig af, for at fremkalde den afslutning, der er nødvendig for at give plads til en ny skabelse" (Schjødt 1981, 84).

Jeg vil nu påbegynde min komparative strukturanalyse af Baldermyten og Herodots fortælling om lyderkongen Kroisos, dennes søn Atys og perserkongen Kyros med inddragelse af *Mahābhārata*.

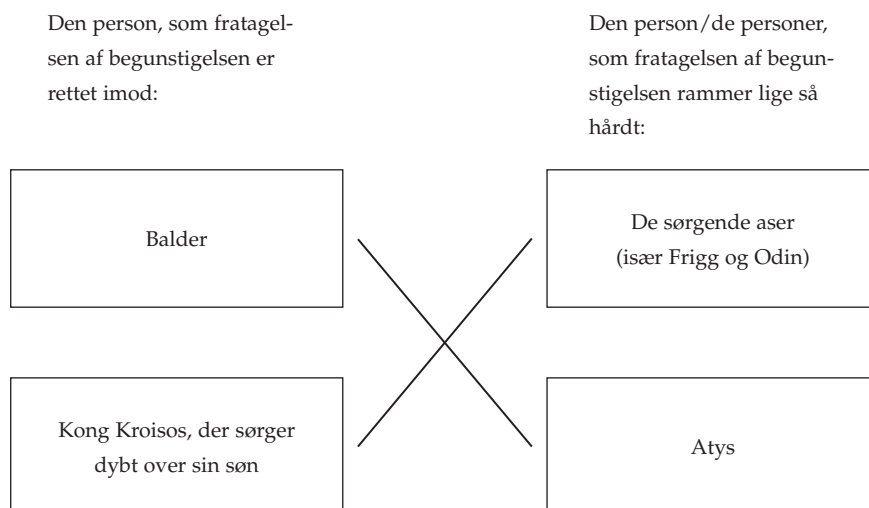
Overensstemmelserne mellem Balder og Atys

I bogen *Überlieferungen vom Gotte Balder* fra 1920 argumenterer Gustav Neckel for, at Baldermyten er tæt beslægtet med Herodots historie om kong Kroisos i bogen *Kleio* (Neckel 1920, 169), og lighederne er da også mange: Begge historier begynder med onde drømme, men i *Kleio* er det faderen Kroisos, der har ildevarslende drømme om sin søn Atys. Derfor gør han en række tiltag for at undgå, at drømmene skal gå i opfyldelse. Både Balder og Atys er unge og begunstigede af skæbnen, ligesom de begge er gift. De dræbes med et kastevåben, og deres lig bliver fulgt af sørgende optog. De har begge en handikappet bror, der står i deres skygge. Atys bliver dræbt af den tilreisende kongesøn Adrastos, mens de er ude at jage vildsvin; men interessant nok har sidstnævnte søgt tilflugt hos kong Kroisos, fordi han har dræbt *sin* bror ved et uheld.

3 Jævnfør, at den handling, Høder udløser, da han kaster noget mod Balder, bliver opfattet som en hyldest af æresbevisning til Balder (*Gylfaginning*, kapitel 48).

Mordet på Atys finder sted, fordi kongen slækker på sin beskyttelse, ligesom Frigg slækkede på sin (Neckel 1920, 142-144).

Historien om Atys' død har en interessant forhistorie: Kong Kroisos har besøg af den meget kloge athener Solon, der under en forespørgsel om, hvorvidt Kroisos kan betragtes som det lykkeligste menneske, svarer, at det vil han først kunne afgøre, når kong Kroisos er død, idet man aldrig kan vide, hvilken vej skæbnen tager. Kroisos finder dette svar tåbeligt, og dette er en af grundene til, at 'guden' herefter udsætter ham for svære tider (*Kleio*, kapitel 30-34). Dette minder om rationalet bag Balders død, som jeg kom frem til i forrige afsnit: Den mest begunstigede (Balder/Kroisos) bliver pludselig frataget sin lykkelige tilværelse som følge af bestemmelser fra de højere magter (hos Herodot er denne højere magt en gud; hos Snorre er det skæbnen personificeret som Høder og Løke). Så både forælderen Kroisos og sønnen Balder har fået deres portion af livets goder.⁴ Man skal dog også være opmærksom på, at Herodot her tydeligvis sætter Kroisos' tab af begunstigelse ind i dels en typisk græsk ramme af hybris og nemesis og dels i en filosofi om, at lykken sjældent varer ved, hvad enten dette skyldes lykkens natur eller gudernes misundelse (Hastrup og Hjortsøes introduktion til *Kleio* 1979, 17). Men strukturen synes at være følgende:

I denne forbindelse er det interessant, at det i begge tilfælde er den, der bliver frataget begunstigelsen, der har de onde drømme (Balder og Kroisos), ligesom det er sønnen, der skal dø, og forældrene, der påtager sig at træffe foranstaltninger, således at drømmen ikke kan gå i opfyldelse.

⁴ At der måske i højere grad er tale om en afstraffelse af slægten og ikke kun om en fratagelse af en enkeltpersons særlige begunstigelse, vil jeg vende tilbage til senere.

Hos Kroisos er drømmen mere konkret end hos Balder, idet han drømmer, at Atys vil blive ramt af en spydsod og dø. Derfor bliver hans beskyttelsesforanstaltninger også mindre omfattende end Friggs (Neckel 1920, 143): Han holder sin søn, der ellers ofte har været hærfører, langt væk fra krig og lader alle former for våben fjerne fra sine sale og gemme væk. Men på denne tid hærger et vildsvin i Lydien, og i den forbindelse får Atys overbevist sin far om, at der intet ondt vil ske ham, selvom han tager med i den delegation, der skal finde dyret og dræbe det: "har da et vildsvin hænder at kaste med, eller et jernspyd af den slags, du er så bange for? [...] Da det nu altså ikke drejer sig om en kamp mod mænd, så lad mig drage med!" (efter Hastrup og Hjortsø 1979, 34). Dette kan Kroisos godt se det fornuftige i, men han beder den frygiske prins Adrastos om at passe godt på sin søn. Adrastos har som nævnt ovenfor søgt tilflugt hos Kroisos, fordi han er blevet landsforvist af sin far, efter han ved et uheld kom til at dræbe sin bror, men Kroisos har taget ham til sig og rensset ham for blodskyld. Adrastos er ikke tryk ved at skulle have ansvaret for at beskytte Atys, fordi der hviler en så tung skæbne over ham selv, men han kan ikke sige nej til den mand, der tog ham til sig, da hans egen far forstødte ham. Jagtselskabet tager af sted og opsporer snart vildsvinet. De omringer det og kaster deres spyd mod det. Adrastos rammer ved siden af og træffer i stedet Atys, hvorefter denne dør. Kroisos tager imidlertid ikke hævn over Adrastos, for han kan godt indse, at dette drab ikke var overlagt, men derimod formentlig bestemt af en gud (hvilket understreges af, at vildsvinet holder til på gudernes bjerg Olympos). Adrastos er imidlertid så ulykkelig, at han tager sit eget liv på Atys' grav (*Kleio*, kapitel 34-45).

Noget af det første, der falder en i øjnene i Herodots historie, er den scene, hvor Atys bliver dræbt, idet den minder meget om Balders død: En gruppe har omringet et offer, som de kaster våben imod, men herved sker der det uventede, at den, man har brugt så megen energi på at beskytte, og som ikke burde kunne dø i denne situation, bliver dræbt. I Snorres myte tror aserne, at Balder er usårlig, derfor står han i midten; i Herodots historien er Atys ikke usårlig, hvorfor han er en af de kastende. Men begge ynglinge befinder sig i den pågældende situation, fordi de tror, at den ikke kan skade dem. At de bliver skadet alligevel, og at det er skæbnebestemt, repræsenteres dels gennem den blinde Høder, og dels gennem vildsvinet, der øjensynlig er blevet udsendt af en gud, og Adrastos, der tilsyneladende er født til at dræbe sin bror og dermed at såre sin far – i første omgang hjemme i Frygien og i anden omgang i hans nye hjem i Lydien, hvor Kroisos er blevet en faderskikkelse for ham og Atys derved en ny bror.

En af de store forskelle mellem det norrøne og det græske materiale er imidlertid, at Kroisos ikke ønsker at hævne sig på Adrastos, fordi mordet var uagtsomt; hvorimod Odin iværksætter en hævn over Høder, selvom Odin godt ved, at Høders gerning ikke var overlagt. Men begge historier fokuserer på, at den person, der får frataget sin begunstigeelse, er den samme, som skal forsones med den, der tog denne begunstigeelse fra ham: ifølge eddadigtet *Völuspá* strofe 62 vender Balder og Høder forsonede tilbage fra dødsriget, og hos Herodot forsoner Kroisos sig med Adrastos, inden denne dør. Ergo må Adrastos tage sit eget liv, fordi han er blevet tilgivet i levende live, hvorfor

ingen vil hævne sig på ham; hvorimod Høder først bliver tilgivet i dødsriget, og derfor bliver hævn en naturlig konsekvens af hans gerninger og dermed direkte årsag til hans død.

Der har altså fundet en transformation sted mellem de to historier, i og med at det er forælderen (Kroisos), der er den begunstigede og den, der skal forsones med morderen, i den ene historie, mens det er sønnen (Balder) i den anden. Denne transformation virker ind på handlingsgangen, således at der opstår en modsætning mellem de måder, morderen dør på: for egen hånd vs. for den dræbtes broders hånd.

Krigen, der følger efter tabet af den værdige arving

Ligesom Ragnarok i de fleste norrøne kilder ligger i umiddelbar forlængelse af Balders død, fortsætter historien om kong Kroisos ligeledes med en krig. Kroisos er i dyb sorg over Atys' død i to år, men så sker det, at hans svoger mederkongen Astyages bliver styrtet af sin egen dattersøn perseren Kyros. Dermed bliver perserne en potentiel trussel mod lyderne, og Kroisos ønsker derfor at forhindre, at Kyros bliver alt for magtfuld (*Kleio*, kapitel 46). Dette leder tankerne hen på eddadigtet *Völuspás* beskrivelse i stroferne 36-52 af optakten til ragnarok, der indtræder efter, at hævn over Balders mordere er blevet fuldført: kaosmagterne uden for asernes og menneskenes verden opruster og bliver mere og mere faretruende. Som en anden Odin begynder Kroisos nu en udpræget korrespondance med en række orakler for at blive klogere på, hvad fremtiden vil bringe, og om han vil være i stand til at besejre Kyros.⁵ Orakelsvaret fra Delphi er klart, bare ikke for Kroisos selv: Kroisos vil bringe lydernes rige til fald, og Kyros vil blive den nye hersker af et storpersisk rige.

Denne krig mod Kyros er ikke en lille regionalkrig. Den udkæmpes mellem perserne, mederne og syrerne på den ene side og lyderne, lakedaimonierne og ionerne på den anden side, og efter krigen bliver en række øvrige folkeslag erobret af Kyros (blandt andet karerne, kaunierne, pedaseerne, lykierne og assyrerne) (*Kleio*, kapitel 70-76, 174-76 og 191). Kyros betyder med andre ord en stor omvæltning i magtforholdene i hele det østmediterrane område (*Kleio*, kapitel 70, 72, 76, 174-76).

Men der er nogle store forskelle mellem denne krig og den, der udkæmpes i forbindelse med ragnarok, og for den sags skyld den, der bliver udkæmpet i *Mahābhārata*. I sidstnævnte kæmper helten Yudhisthiras hær mod Duryodhanas hær og vinder, hvorimod begge hære går til grunde i ragnarok, mens Kyros' fjendehær vinder over Kroisos'. Dette skyldes imidlertid ikke, at fortællingerne grundlæggende set har forskellige strukturer i denne henseende, men derimod at strukturerne blot kombineres

5 Odins hyppige rejser kan ligeledes være et udtryk for, at ragnarok er en konstant trussel mod Odins verden. Så når Odin søger viden om fremtiden, så udgår det fra hans ønske om at bevare kosmos. I det lange løb er Kroisos' og Odins brug af orakler og lignende dog frugtesløse: Kroisos misforstår dem, og Odin kan hverken beskytte Balder eller forhindre ragnarok i sidste ende.

lidt forskelligt, for i alle tre tilfælde har vi tre aktører i, hvad jeg herefter vil kalde 'magtskiftekrigen': den gode slægt, der taber, den onde slægt, der taber, og den nye slægt, der vinder. Denne struktur udfolder sig som nævnt forskelligt i de tre traditioner, men den står ikke alene, idet den er knyttet til henholdsvis det, man med Dumézil kan kalde 'heltens landflygtighed', og det jeg vil kalde 'den gode slægts straf'. Kernen i denne struktur er en tematik om magtkamp eller måske nærmere om arvestrid. Så selvom historierne har været udsat for nogle transformationer i forhold til hinanden, så er deres grundlæggende struktur stadig intakt.

Det hele begynder med en synd. En konge/kommende konge begår et uretmæssigt mord: i den norrøne mytologi er det Burs sønner med Odin i spidsen, der dræber urjætten Ymer, der er deres forfader på mødrene side; hos Herodot er det Kroisos' forfader fem generationer tilbage ved navn Gyges, der dræbte den konge, han var livvagt for, hvorefter han ægtede enkedronningen og blev den nye konge;⁶ i *Mahābhārata* er det Yudhishthiras far Pandu, der under en jagt kommer til dødeligt at såre en asket. Pandus brøde består ikke i, at det er en asket, han har dræbt, eftersom denne havde taget form som en hjort. Brøden består derimod i, at han dræbte hjorten, mens den parrede sig: "You will escape the guilt of brahmin-murder, since you did not know that you killed me in the body of a deer when I was overcome by love. But for that, fool, you shall find the same fate" (efter van Buitenen 1973, 247). Denne handling afslører nemlig Pandu som grusom og drevet af lyster frem for eftertanke. Men drabet af asketen åbner Pandus øjne, og han erkender, at han ikke er værdig til at være konge, hvorfor han vælger asketens liv og frasiger sig sin kongeværdighed. I dette tilfælde er der altså ikke tale om et slægtningemord eller kongemord, men Pandu begræder hjortens død, som var den en slægtning (*The Book of the Beginning*, kapitel 109-10).

I de to første tilfælde er mordene konstituerende for den magtposition, som Odin og Gyges herefter kommer til at indtage: Odin skaber verdenen ud af Ymers legeme og bliver hermed denne verdens konge. Sammen med sin slægt (asernerne) bebor han verdens centrum (Asgård), men hans magtposition og dermed verdens beståen bliver hele tiden udfordret og truet af jætterne (Lindow 1997, 13 og 18). Gyges derimod skal som menneske ikke begynde med at skabe verden efter sit mord, men han dræber som sagt den konge, han er livvagt for, og gifter sig med enkedronningen og bliver Lydiens nye konge.

Pandu er retmæssig arving til det kongedømme, han arver efter sin far, men det mord, han begår, får de samme konsekvenser for hans slægt, som dem Odin og Gyges begår: slægten udryddes/fratages kongemagten, og en ny kongeslægt opstår. Konkret består Pandus straf i, at han rammes af en forbandelse, der umuliggør, at han kan vi-

6 Dette erfarer Kroisos fra oraklet i Delphi, efter han har tabt krigen til Kyros. På et eller andet tidspunkt skulle slægten bøde for Gyges' synd, og selvom Apollon ikke ønskede, at det skulle ske i Kroisos' regeringstid, så kunne han kun forhale det uundgåelige i tre år: "Skæbnens vilje kan ingen unddrage sig, heller ikke en gud" (efter Hastrup og Hjortso 1979, 54).

dereføre sin slægt (han vil dø, hvis han indlader sig på seksuelle aktiviteter) (Jensen og Schjødt 1994, 69).

Det forekommer måske at være en overfortolkning at sige, at aseslægten straffes for et mord, og at denne straf udmønter sig i, at slægten udryddes eller fratages magten, eftersom det ikke står eksplicit noget sted i det norrøne kildemateriale, at aserne eller Odin bliver straffet for urmordet på Ymer. Men den opløsning af kosmos, der følger efter Balders drab, giver sådanne associationer, i og med at *ragnarök* kan betyde 'dom over guderne' (Lindow 1997, 164). John Lindow mener, at dette urdrab har beskadiget verdensordenen fra begyndelsen af (Lindow 1997, 171). Det kan måske ligeledes forekomme at være en overfortolkning at hævde, at aseslægten bliver udryddet, for mange af de yngre aser vender tilbage efter ragnarok og viderefører aseslægten. Det viser sig da også, at der er tale om et slags både-og, i og med at også *Kleio* og *Mahābhārata* understreger, at slægten udryddes, men genopstår og videreføres.

I første omgang forsøges straffen omgået, dels ved at kongens afkom (Balder og Atys) beskyttes ved aftaler og andre foranstaltninger, og dels ved at kongen producerer afkom ved hjælp af magi. Pandu benytter sig af sidstnævnte, idet hans ene kone, Kunti, kender en formel, ved hjælp af hvilken hun kan tilkalde den gud, hun ønsker at få et barn med. Det er derfor, at Yudhistiras egentlige far er guden Dharma og ikke Pandu, og at hans fire brødre ligeledes er gudesønner. Men dette betyder reelt set også, at det ikke er Pandus slægt, der føres videre i det øjeblik, Yudhisthira bliver den nye konge; faktisk har Yudhisthira været den, der udryddede den sidste og meget fordærvede generation af Pandus slægt, idet hans hær har dræbt alle hans farbrors ægte børn, hvorved slægtens sidste reelle generation, Pandu og hans to brødre Vidura og Dhritarashtra, dør barnløse, hvorfor en ny og skyldfri kongeslægt af guddommelig oprindelse kan tage sin begyndelse. Slægten udryddes altså, men føres videre alligevel.

I modsætning til Pandu har Odin ingen problemer med at få børn. Han er far til stort set alle aserne, men han har kun én søn med sin hustru, hvilket vil sige én ægtefødt søn, nemlig Balder. I forhold til arveretten var dette af stor vigtighed i det oldnordiske samfund, hvor det kun var de ægtefødte børn, der kunne arve (Steinsland 2005, 337 og 375f). Efter Balders død bliver også Odin nødt til at anvende magi for at kunne avle en ny søn. Denne søn skal imidlertid ikke udgøre en ny arving, men Balders hævner. Men som Lindow har påpeget, så lægges der i kilderne mere vægt på Odins problemer med at avle en hævner end på selve udførelsen af hævnen (Lindow 1997, 157).

Kroisos har heller ikke haft problemer med at få sønner: han har to. Men som antydet ovenfor er der en stor kvalitetsmæssig forskel på dem: "den ene [var ingenting] til, – han var nemlig døvstum, – medens den anden var langt forud for sine jævnaldrende i alle henseender; hans navn var Atys" (efter Hastrup og Hjortsø 1979, 32). Kroisos regner ikke sin døvstumme søn for noget; han er så godt som død for ham (*Kleio*, kapitel 38), og derfor er Atys' død en stor tragedie. Den søn, der ville være blevet Kroisos en værdig efterfølger, dør, og Kroisos' anden søn vil ikke kunne overtage magten efter sin far på grund af sit handicap. Men ikke nok med det. Da Kyros' soldater har indta-

get lydernes hovedstad Sardes, altså da perserne er blevet de nye herskere i Lydien, bliver den døvstumme søn helbredt og redder sin fars liv ved at råbe: "Stands dog, menneske! Dræb ikke Kroisos!" (efter Hastrup og Hjortsø 1979, 52), og han kan tale resten af sit liv. Tragikken er klar: idet der ikke længere er et kongedømme at arve, får Kroisos en værdig arving på ny.

Neckel mener, at Kroisos' stumme søn var en parallel til den blinde Høder, og at det oprindelig havde været den stumme søn, der havde dræbt Atys (Neckel 1920, 143-144). Jeg mener derimod, at Kroisos' stumme søn udgør en mulig parallel til den oldnordiske gud Vidar, der ifølge Lindow blev kaldt den stille, og som først begynder at tale, når han har hævnnet Odin i forbindelse med ragnarok (Lindow 1997, 35). Der er dog den forskel på disse to stumme sønner, at Vidar hævner sin far, mens Kroisos' søn redder sin far; men forskellen er ikke så stor endda, i og med at det centrale er, at de først vinder talens brug i det øjeblik, deres far har mistet sin magt. Dette afspejles i det orakelsvar Kroisos får, da han forespørger, om hans søn nogensinde vil komme til at tale: "Ulykkens dag er forhånden, den dag han først fanger mæle" (efter Hastrup og Hjortsø 1979, 52). Den kvalitative forbedring, de gennemgår (de bliver i stand til at tale), kan afspejle den ændring, der også sker med verden: at et nyt rige opstår, som ikke funderes på en synd.

I alle tre tekster opereres der med et tema, der kunne kaldes en kongeslægts opståen og fald. Det er dog kun i Pandus og i Kroisos' tilfælde, at teksterne eksplicit forklarer faldet som en straf, hvilket dog ikke udelukker, at noget tilsvarende kunne være til stede i Odins tilfælde, som jeg har påvist ovenfor.

Et mordforsøg på arvingen Kyros

Der synes imidlertid at være en betydelig forskel mellem Kyros som den nye hersker og Balder og Yudhisthira som de nye herskere, i og med at Kyros ikke er Kroisos' tilbagevendende søn, mens Balder er Odins tilbagevendende søn, og Yudhisthira er Pandus tilbagevendende søn. Men Kyros' skæbne minder alligevel så meget om Balders og Yudhisthiras, at jeg mener, at de indtager samme funktion i strukturen. Den eneste forskel er blot, at Balders og Yudhisthiras nye riger er nærmest paradisiske, hvorimod Kyros' nye rige og slægt, i hvert fald ud fra Herodots græske optik, ikke nødvendigvis er af det gode. Men selvom Kyros ikke er Kroisos' tilbagevendende søn, så er han rent faktisk Kroisos' nieces tilbagevendende søn.

Lyderkongen Kroisos og Kyros' morfar, mederkongen Astyages, er svogre. Dette slægtskab kom i stand som en fredsslutning mellem mederne og lyderne, dels ved at Astyages blev gift med Kroisos' søster, og dels ved at de indgik i edsforbund med hinanden, hvilket ifølge Herodot kom i stand ved den almindelige praksis, at man snitter sig i huden på overarmen og slikker hinandens blod (*Kleio*, kapitel 74). At dette leder tankerne hen på Odin og Loke, der blandede blod i urtiden, er en relevant association, for Astyages synes at have visse lighedstræk med Loke (i Baldermyten) og

Duryodhana, for ligesom sidstnævnte skyer han ingen midler for at beholde sin magt-position, også selvom dette betyder mord på egne slægtninge.

Ligesom historien om Atys og Kroisos' fald sættes i gang af en ildevarslenende drøm og efterfølgende tiltag, der skal forhindre, at den går i opfyldelse, således sættes også historien om Kyros og Astyages' fald i gang. Astyages' drømmer, at hans datters afkom skal blive konge i stedet for ham. Derfor gifter han hende bort til en besindig perser, der ikke kunne tænkes at gøre oprør imod ham. Men da han drømmer det samme i det første år af hans datters ægteskab, tager han nogle mere drastiske tiltag: han inviterer hende til Medien og spærrer hende inde med den hensigt at dræbe hendes endnu ufødte barn. Da Kyros er blevet født, bliver det pålagt Astyages' mest pålidelige slægtning Harpagos at dræbe barnet. Harpagos kan imidlertid ikke få sig selv til at dræbe dette spædbarn, dels fordi han er i familie med det, og dels fordi Astyages er uden mandlige arvinger, hvorfor tronfølgeren måske skal findes blandt Astyages datters børn. Harpagos beordrer derfor en af Astyages' kvæghyrder til at udføre hvervet for ham. Hyrdens kone får imidlertid hyrden overtalt til at lade barnet leve og udskifte det med det døde barn, hun lige har født (*Kleio*, kapitel 108-112).

Her har vi den første overensstemmelse mellem Kyros og Yudhisthira: tronens retmæssige arving bliver som barn sendt 'i landflygtighed' af sin onde slægtning (Astyages/Duryodhana) med det formål, at han skal dræbes, fordi denne ser ham som en trussel mod sin egen magtposition. Men mordforsøget mislykkes, idet andre tager offerets sted: hyrden udskifter Kyros med sit døde spædbarn; Pandusønnerne lader i al hemmelighed nogle andres kroppe blive indebrændt, hvorefter familien holder begravelsesceremonier for dem (*The Book of the Beginning*, kapitel 136-37). Dumézil har i *De nordiske guder* ikke lagt nogen vægt på Duryodhanas mordforsøg på Yudhisthira, men fokuserer derimod på den landflygtighed, han senere forårsager i forbindelse med terningspillet (Dumézil 1969, 83f). Dette tidlige mordforsøg finder jeg imidlertid både relevant i forhold til Kyros og i forhold til Balder, for både Balder, Kyros og Yudhisthira vender dermed tilbage fra de døde, selvom det for de to sidstes vedkommende kun er i en overført betydning.

Det er interessant, at Balder af de karakterer, han er blevet sammenlignet med i løbet af denne artikel, er den eneste, der bliver betegnet som en gud, ligesom han er den eneste, der helt bogstaveligt dør og genopstår fra de døde. Balders paralleller enten dør og forbliver døde (Atys), eller de undgår at dø (Yudhisthira og Kyros), hvorved de kan vende tilbage til deres familie og krigen mod deres fjende.

Dør	Dør og genopstår	Genopstår mere end dør
Atys	Balder	Yudhisthira og Kyros

Den nye hersker – perserkongen Kyros

Astyages opdager, at Kyros stadig er i live på følgende måde:

Da drengen så var ti år gammel, hændte der ham en ting, som afslørede, hvem han var. Det var engang, han legede i den omtalte landsby, hvor disse kvæghjorde hørte til, at han legede ude på vejen sammen med sine jævnaldrende. Drengene legede, at de valgte ham, der gik under navnet 'kvæghyrdens søn', til deres konge, og han satte så nogen af dem til at bygge huse, andre til at være drabanter, én af dem udnævnte han til at være 'kongens øje', og en anden gav han det æreshverv at forelægge budskaberne, kort sagt han tildelte dem alle hver sin opgave.

En af de drenge, som deltog i legen, var søn af en anset meder, der hed Artembares. Da denne dreng ikke ville gøre det, Kyros forlangte af ham, befalede Kyros de andre drenge at gribe ham, og medens drengene parerede ordre, gav Kyros drengen en temmelig hård omgang med pisken (efter Hastrup og Hjortsø 1979, 63).

Artembares klager herefter til Astyages over, at hans søn har fået klø af en slavedreng. Astyages konfronterer den unge Kyros med Artembares' klage, men mod al forventning fortryder Kyros intet og svarer Astyages:

Herre konge, jeg har behandlet ham således med rette. Drengene fra landsbyen, som han også hørte til, legede, at de gjorde mig til deres konge, for de synes, at jeg var den bedst egnede til det. I modsætning til alle de andre drenge, der gjorde hvad der blev dem befalet, var han dér ulydig og ligeglad med alting, og så fik han sin straf. Hvis jeg derfor fortjener at straffes i den anledning, så har du mig hér! (efter Hastrup og Hjortsø 1979, 63f).

I dette øjeblik går det op for Astyages, at denne dreng ikke kan være en anden end hans datters førstefødte.

I disse to citater ligger der nogle meget interessante detaljer: Dels er der en trefunktionel struktur til stede, som vidner om, at teksten indeholder en indoeuropæisk ideologi, hvilket berettiger, at vi inddrager den som en parallel til Baldermyten, og dels viser Kyros sig som en streng, men, hvad vigtigere er, retfærdig konge.

Den trefunktionelle struktur foreligger i Kyros' opdeling af sine legekammerater i henholdsvis nogen, der skal bygge huse (tredjefunktionen), nogen, der skal være drabanter (andenfunktionen), en, der skal være kongens øje (førstefunktionens magiaspekt) og en, der skal forelægge budskaber (førstefunktionens juraaspekt). Denne inddeling lever op til Dumézils krav til en trefunktionel struktur, som de er blevet gengivet i Hans Jørgen Lundager Jensen og Jens Peter Schjødts bog *Suveræniteten, kampen og frugtbarheden*: Triadens dele skal være distinkte, hvilket vil sige, at hver komponent i triaden skal være forskellig fra de andre. I Kyros' inddeling ses dette ved, at de tre

grupperinger varetager hver deres funktionsområde (kongens øje og forelæggeren af budskaber hører under samme funktionsområde, som man kan kalde for kongens administration). Triadens dele skal også være solidariske, hvilket vil sige, at de skal indgå i en fælles, struktureret mængde, som i dette tilfælde svarer til Kyros' inddeling af sine 'undersåtter'. Derudover skal delene være homogene, det vil sige, at alle triadens aspekter skal være på samme niveau. Det er de også i dette tilfælde, i og med at alle tre aspekter udgøres på et niveau af legekammerater og på et andet af kongens undersåtter. Endelig skal triadens dele være udtømmende, hvilket vil sige, at de tre semantiske felter er dækket tilfredsstillende ind, og så skal triaden være umiddelbart evident, hvilket vil sige, at triadens tre elementer skal have noget intuitivt acceptabelt ved sig (Jensen og Schjødt 1994, 55).

Det sidste krav synes jeg bliver opfyldt af, at de tre funktioner dels bliver nævnt i kronologisk rækkefølge, selvom det gøres bagfra, og dels at de tre funktioner står i et tæt forhold til kongen, der netop ofte kendetegnes ved ikke at indgå i en enkelt af funktionerne, men ved at forholde sig til dem alle tre på én gang (Jensen og Schjødt 1994, 52). At kalde legekammeraternes funktionsområder for udtømmende er vel ret beset en tilsnigelse, hvorfor opfyldelsen af dette krav står svagest. Derfor er det nødvendigt med en udlægning af de betegnelser, som Kyros bruger i sin inddeling. Andenfunktionen er, som i de fleste tilfælde, den, der er nemmest at udpege, fordi denne funktion er overskuelig, idet den stort set altid sættes i forbindelse med en eller anden form for krig/kriger. Tredjefunktionen er derimod en så bred kategori, at den er svær at give en samlet betegnelse, men husbyggeriet i dette tilfælde leder tankerne hen på nogle af funktionens hovedaspekter, nemlig den brede befolkning, håndværk, beskæftigelse og økonomi.

Førstefunktionen deles ofte op i sine to primære aspekter: magien og juraen. Det første af disse to aspekter kaldes hos Herodot for 'kongens øje'. I Hudes oversættelse fra 1935 forklares dette begreb i en fodnote som en spion (Hude 1935, 65), og dette embede er ikke så langt fra magikerens funktion, idet de begge skal kunne opfange det, der er skjult for de fleste. Kyros' 'øje' kommer dermed til at indtage en funktion lignende den, Odins to ravne Hugin og Munin indtager, idet de skal overvåge det, Odin ikke selv har mulighed for. Førstefunktionens andet aspekt, der hos Dumézil går under overskriften jura, er hos Kyros "det æreshverv at forelægge budskaber". Her har vi at gøre med en slags embedsmand, der kan sendes udenlands med budskaber til nabokonger, og som kan fungere som den, der skal udbrede kongens love og forordninger indenrigs. Begge dele giver associationer til førstefunktionens juraaspekt.

Det andet vigtige element i de to citater ovenfor er, at Kyros fremstilles som en streng, men retfærdig konge. I første omgang fordi hans afstraffelse af Artembares' søn vidner om, at alle er lige for hans lov: der gøres ikke forskel, selvom nogle er af finere familie end andre. I anden omgang fordi han står ved det, han har gjort, da han bliver konfronteret med det af Astyages, med henvisning til at alle skal lyde deres konge, ligesom han straks selv underkaster sig sin konges lov og siger: "hvis jeg derfor for tjener at straffes i den anledning, så har du mig hér!"

Astyages er glad for at se sin dattersøn igen, fordi han tror, at når Kyros har været konge én gang, så bliver han det ikke igen, hvorfor han sender ham hjem til hans mor og far i Persien. Men han straffer Harpagos så hårdt for ikke at have pareret ordre, at Harpagos i det skjulte begynder at bane vejen for, at Kyros kan blive medernes nye konge. Herefter får Harpagos overtalt Kyros til, at han skal vælte sin morfar af tronen. Kyros bliver den nye konge over mederne og perserne, men som den ærværdige mand Kyros er, skåner han Astyages' liv (*Kleio*, kapitel 118-30). Herefter er turen kommet til Kroisos.

Da perserne indtager lyderne hovedstad Sardes, bliver Kroisos' liv mirakuløst reddet to gange: dels af hans døvstumme søn og dels af guden Apollon, der med regn slukker det bål, hvor Kroisos er ved at blive brændt. Det er Kyros, der har beordret Kroisos op på bålet. Her erkender Kroisos, hvilken guddommelig sandhed, Solon delte med ham i sin tid, hvorfor han råber hans navn tre gange. Dette undrer Kyros, og han beder Kroisos forklare dette udfald. Da Kroisos har fortalt hele historien om Solon, fortryder Kyros sin plan om at brænde Kroisos, idet han kommer til at tænke på: "hvorledes han selv, der jo også kun var et menneske, var ved at overgive et andet menneske, som ikke havde været mindre lykkelig end han selv, levende til ilden, og [...] desforuden frygtede gengældelsen og betænkte, at alt i menneskets liv er omskifteligt" (efter Hastrup og Hjortsø 1979, 52f). Kyros er altså lydher over for Solons visdom med det samme i modsætning til Kroisos. Hermed antydes det, at Kyros er en første-funktions jurakonge svarende til Balder og Yudhisthira, for Solon er nemlig den mand, der skabte athenernes demokratiske forfatning med alle dens love og forordninger (*Kleio*, kapitel 29). Men også Kroisos har langt om længe lært Solons lektie, og derfor vælger Kyros at gøre ham til en af sine mest betroede rådgivere (*Kleio*, kapitel 88). Hermed får Kroisos samme funktion som Vidura får i forhold til Yudhisthira efter den store krig, hvilket stemmer godt overens med, at Kroisos gennem hele historien har fungeret som en komprimering af Friggs/Viduras rolle og af Odins/Pandus rolle. Kroisos har mistet sit og slægtens kongesæde, men bliver samtidig den nye konges rådgiver.

Sammenfattende betragtninger

Inden jeg forsøger at sammenfatte resultaterne af denne komparation af henholdsvis Baldermyten, *Mahābhārata* og *Kleio*, vil jeg først lige kort diskutere nogle af komparationens konsekvenser. For hvis man godtager den, så er det meget interessant, at denne fælles struktur kan findes hos historikernes fader Herodot, mens dens paralleller findes i mere fiktive genrer (en mytologi og et epos). Lige meget hvor strukturen er kommet fra (fra Herodots kilder eller ham selv), så er den formentlig kommet fra en indoeuropæer, for både lyderne, perserne og den græske Herodot var indoeuropæere. Herodot skrev cirka 100 år efter, at Kyros regerede, og i løbet af dette århundrede har historien om Kroisos og Kyros altså fået denne struktur. Hvad der dog er endnu mere interes-

sant, er, at strukturens tilstedeværelse i *Kleio* viser, at den ikke nødvendigvis skal forstås som et udtryk for en indoeuropæisk eskatologi, sådan som Dumézil udlægger den, men at den derimod kan indgå i forskellige genrer eller begivenheder, hvori der udspiller sig en tematik omhandlende et gennemgribende magtskifte (i modsætning til uproblematisk arving fra far til søn). Men selvom denne udlægning bryder med Dumézils fortolkning og vægtning af strukturen og dens enkelte bestanddele, som han fremsatte dem i *De nordiske guder* på baggrund af Baldermyten og *Mahābhārata*, så er den samtidig med til at understrege Dumézils grundlæggende teori om, at strukturerne skal opfattes som tankestrukturer, der kan dukke op i alle mulige sammenhænge eller genrer (Jensen og Schjødt 1994, 46-50). Jeg vil nu forsøge at påvise den overordnede struktur, jeg mener, der går igen i Baldermyten, *Mahābhārata* og *Kleio*.

Historierne indledes på samme måde, selvom den indiske skiller sig ud fra de to andre:

	Baldermyten:	<i>Kleio</i> :	<i>Mahābhārata</i> :
Synden:	Odin dræber Ymer og grundlægger sit rige på hans døde krop	Gyges dræber den konge, han er sat til at beskytte. Han gifter sig med enkedronningen og bliver den nye konge	Pandu dræber en hjort, der var i færd med at parre sig. Han frasiger sig sin kongeværdighed
Straffen:	Odins retmæssige arving dør, og han mister sit rige under ragnarok	I femte led dør slægtens retmæssige arving, ligesom slægten under Kroisos' styre mister magten i en krig mod Kyros	Pandu kan ikke selv producere afkom; han frasiger sig sin kongeværdighed

Alle tre kriser/straffe bliver skudt i gang af et utilsigtet drab:

	Baldermyten:	<i>Kleio:</i>	<i>Mahābhārata:</i>
Den dræbte:	Balder: den i høj grad værdige arving	Atys: den i høj grad værdige arving	En asket og brahman (samme plads i det trifunktionelle system som den værdige arving Yudhisthira)
Drabsmanden:	Høder og Loke (som synes at symbolisere skæbnen)	Adrastos og en gud (som synes at symbolisere skæbnen)	Pandu
Omstændighederne for det uoverlagte drab:	Alle aserne kaster ting mod Balder, men han er ikke usårlig mod mistelten, men det ved Høder ikke	Alle jagtdeltagere kaster deres spyd mod vildsvinet, men Adrastos rammer ved siden af og rammer i stedet for Atys	Pandu skyder to hjorte, der parrer sig, men det viser sig, at den ene hjort i virkeligheden er en asket
Konsekvens (kongen mister sin magt):	Odin dør under Ragnarok, således at både konge og kongerige går under	Kroisos taber i krigen mod Kyros, og mister sin kongeværdighed og sit rige	Pandu frasiger sig sin kongemagt og forlader sit royale liv

I *Mahābhārata* udgør 'synden' og 'startskuddet' (det uoverlagte drab) en enhed i Pandus drab af hjorten, ligesom 'startskuddet' og 'drabsforsøget på den retmæssige arving' udgør en enhed i Balders død i Baldermyten.

I det magtskifte, hele denne struktur munder ud i, indgår primært tre aktører eller grupper:

	Eddaerne:	Herodot:	<i>Mahābhārata</i> :
Den (gode) konge/gruppering, der mister magten som straf:	Odin/aserne	Kroisos/lyderne	Pandu/Pandusønnerne
Den onde slægtning/gruppering, der ligeledes kæmper om magten, men som også mister den trods et drabsforsøg på den retmæssige arving:	Loke, der sammen med jætterne kæmper mod aserne ved ragnarok, er blodbror med Odin. Det lykkes Loke at dræbe den retmæssige arving, men denne vender tilbage fra de døde	Kong Astyages er svoger til og i edsforbund med Kroisos. Astyages' drabsforsøg på sin arving Kyros mislykkes, og denne vender tilbage	Duryodhana og hans nioghalvfems brødre er fætre til Pandusønnerne. Duryodhanas drabsforsøg på Pandusønnerne mislykkes, og de sidstnævnte vender tilbage
Den nye hersker:	Balder	Kyros	Yudhishira

En relevant indvending til dette er, at Yudhishira også grundlægger sit overherredømme på et mord, i og med at broderen Bhima dræber kong Jarasamdha på Yudhishiras vegne, fordi Jarasamdha ligesom Yudhishira har ambitioner om at blive overkonge. Men dette drab præsenteres ikke som uretmæssigt, dels fordi det synes at være en del af indivielsesritualet af en konge, og dels fordi Yudhishira ikke synes at have nogen forpligtelser over for Jarasandha, eftersom denne ikke er hans konge eller slægtning, men udelukkende hans konkurrent (van Buitensens introduktion til *The Book of the Assembly Hall* 1978, 4 og 14-18).

Jagtmotivet

I Dumézils komparation af Baldermyten og *Mahābhārata* mener han, at scenariet omkring Balders død har sin parallel i det terningspil, hvor Yudhishira mister sin titel som overkonge, hvormed motiverne 'leg', 'overvindelse af den uovervindelige' og lignende udgør fællesnævnerne for de to episoder. Problemet med at drage denne parallel er, at vi dermed ikke får temaet 'det uoverlagte mord, der i sidste ende fører til tab af arving' med i det indiske tilfælde, på trods af at dette for mig at se er et vigtigt motiv, fordi det sætter fokus på, at hændelsen er skæbnebestemt, og at hændelsen berøver kongen en retmæssig arving.

I *Mahābhārata* (brahmanen) og i *Kleio* (Atys) sker dette mord i forbindelse med en jagt, men da Balder ikke dør under en jagt, men under en leg, så synes de paralleller, jeg har valgt at fokusere på, ikke at modbevise Dumézils komparationer på dette punkt. Men hvem har så ret? Ud fra en strukturalistisk betragtning burde det ikke være så vigtigt, hvorvidt der er tale om en jagt eller en leg. Det afgørende er derimod, at den dræbte ikke burde være blevet dræbt i den pågældende situation (Balder burde være usårlig, Atys burde ikke være i fare under en jagt, og brahmanen burde ikke være blevet dræbt, mens han parrede sig i en hjorts skikkelse), samtidig med at vi har en drabsmand, der ikke regnede med, at hans skud fik de konsekvenser, det gjorde (Høder troede ikke, at skuddet ville dræbe Balder, Adrastos skød efter vildsvinet og ikke efter Atys, og Pandu troede, han dræbte en hjort og ikke en brahman). Det er især det sidste punkt, der adskiller min tolkning fra Dumézils, for Duryodhana handler overlagt under sit terningspil med Yudhisthira.

Dumézil har altså lagt sin vægt på, at kernen i strukturen er, at mordet er overlagt og forklædt som en leg, mens jeg har lagt min vægt på, at mordet er uoverlagt og finder sted under en jagt. Det er imidlertid interessant, at Baldermyten synes at indeholde begge elementer, hvilket især bliver understreget af, at der er to mordere: den ene forklæder bevidst mordet som en leg (Loke), og den anden kaster, uvidende om misteltenens dødbringende kraft, denne plante mod Balder (Høder). Denne motivkomprimering er ikke overraskende blevet bredt ud i det store epos *Mahābhārata*, således at Pandu i første omgang mister muligheden for at få arvinger og lysten til at være konge under en jagt, hvor han uforskyldt kommer til at dræbe en brahman, der forbander ham, og at Pandus søn i anden omgang mister sin glørværdige kongemagt til den udspekulerede Duryodhana (Lokes ækvivalent) i et spil, som han ikke burde kunne tabe.

Hvad terningspillet angår, så hører det ifølge van Buitenen til den indvielsesceremoni af Yudhisthira som overkonge, som en stor del af *Mahābhāratas* anden bog omhandler (van Buitenens introduktion til *The Book of the Assembly Hall* 1978, 5 og 27-30). Pandus jagt derimod synes at høre ind under en for denne struktur karakteristisk skyde-ramme-tematik, som på den ene side kan knyttes til leg, og som på den anden side bliver knyttet til jagt, der i de højere samfundslag også blev betragtet som en slags leg eller sport.

Det kunne i denne forbindelse have været interessant at inddrage den i forskningen meget udskældte historie i *Beowulf* om brødrene Hædcyn og Herebeald. Men der er desværre ikke plads til det her. Jeg kan dog henvise den interesserede læser til mit speciale *Balder – den nye verdens hersker. En diskussion af Baldermyten på baggrund af en række komparative analyser*, som denne artikel er baseret på. Her bliver historien om Hædcyn og Herebeald sammen med nogle ossetiske legender, Livius' beretning om Roms grundlæggelse, Saxos beretning om kong Sigers slægt og Snorres beretning om Ynglingeslægten ligeledes sat i forhold til Baldermyten, *Kleio* og *Mahābhārata*. Inddragelsen af disse kilder (og i særlig grad Livius' beretning om Roms grundlæggelse) er

med til at tydeliggøre den fælles tematik og handlingsgang, der er til stede i henholdsvis Baldermyten, *Kleio* og *Mahābhārata*. Strukturen for den nye konges skæbne er:

Helten sendes i døden → helten vender tilbage fra de døde og bliver sendt i eksil → helten opretter et nyt kongedømme⁷ → helten generobrer slægtens kongesæde (og kimen til et imperium er lagt)

Denne nye konges skæbne indgår i en større fortælling om en herskerslægts opståen over dens fald til dens videreførelse. Kernen i denne overordnede struktur er skellet mellem en såkaldt 'Varunahersker' og en 'Mitrahersker', altså mellem en konge, der funderer og udøver sin magt på grundlag af magi og uretmæssig vold (Odin, Pandu og til dels Gyges), og en konge, der funderer og udøver sin magt på grundlag af jura og retmæssig vold (Balder, Kyros og Yudhisthira).

Afslutning

De nye strukturer, der er blevet tydeliggjort i min komparation af på den ene side Baldermyten og *Mahābhārata* og på den anden side *Kleio*, ændrer i første omgang ikke så meget ved Dumézils fortolkning af Baldermytens tematik, idet den stadig må betragtes som udgørende en eskatologi, der afspejler en kamp mellem de gode (aserne) og de onde (jætterne). Men ved hjælp af min strukturkomparation er det blevet tydeligt, at dette ikke er den eneste tematik, der er knyttet til den struktur, som Baldermyten udviser; for eskatologier kan indfældes i forskellige rammer, og den oldnordiske eskatologi bliver indfældet i en ramme eller en struktur, der tematiserer en dynastisk krise, der dog bliver overvundet af konge-slægtens videreførelse på et andet grundlag og i en anden udformning. Min struktur-komparative analyse har dermed åbnet for muligheden af at finde nye paralleller til Balder-myten struktur, i og med dens primære struktur har vist sig ikke at være af eskatologisk karakter, da dette kun er et sekundært træk, men derimod at være af dynastisk karakter.

LITTERATUR

Buitenen, J. A. B. van
1973 *The Mahābhārata – 1 The Book of the Beginning*, The University of Chicago Press, Chicago & London.

Buitenen, J. A. B. van
1978 *The Mahābhārata – 2 The Book of the Assembly Hall & 3 The Book of the Forest*, The University of Chicago Press, Chicago & London.

7 For Balders vedkommende er hans død, hans eksil og til dels også hans oprettelse af et nyt kongedømme komprimeret sammen til hans ophold i Hel. Men både Yudhisthira og Kyros opretter nye kongesæder – i henholdsvis Indraprastha og Persien – efter at de er vendt tilbage fra 'de døde', og før de generobrer slægtens kongesæde i den store krig.

- Dumézil, Georges
1959 *Loki*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, Darmstadt.
- Dumézil, Georges
1969 *De nordiske guder*, Fremads Fokusbøger, Odense.
- Hastrup, Thure & Leo Hjortso
1979 *Herodots historie – Bind I: Bog I-IV*, Nordisk Forlag, København.
- Hude, Karl
1935 *Herodots historie – første bind*, Det Schönbergske Forlag, København.
- Jensen, Hans Jørgen Lundager & Jens Peter Schjødt
1994 *Suveræniteten, kampen og frugtbarheden – En bog om Georges Dumézil og den indoeuropæiske ideologi*, Aarhus University Press, Århus.
- Johansson, Karl G. & Mats Malm
1997 *Snorres Edda*, Fabel Bokförlag, Stockholm.
- Jónsson, Finnur
1929 *Gylfaginning – den gamle nordiske gudelære (første del af Snorres Edda)*, G. E. C. Gads Forlag, København.
- Larsen, Martin
1943 *Den ældre edda og eddica minora – bind I*, Ejnar Munksgaards Forlag, København.
- Lindow, John
1997 *Murder and Vengeance among the Gods – Baldr in Scandinavian Mythology*, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki.
- Neckel, Gustav
1920 *Die Überlieferungen vom Gotte Balder*, Fr. Wilh. Ruhfus, Dortmund.
- Schjødt, Jens Peter
1981 "Om Loke endnu engang", *Arkiv för nordisk filologi* 96, 49-86.
- Steinsland, Gro
2005 *Norrøn Religion – Myter, riter, samfunn*, Pax Forlag A/S, Oslo.

Maria Kallestrup Laursen, cand.mag.